

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ВІРШОВАНОМУ ДИСКУРСІ ДЛЯ ДІТЕЙ

Стаття присвячена особливостям концептуалізації негативних емоцій у віршованому дискурсі для дітей на прикладі емоції "страх". У роботі проводиться аналіз одиниць лексико-семантичного поля "страх" та визначаються ступені інтенсивності прояву цієї емоції на вербальному рівні.

Виокремлюються елементи структури концепту СТРАХ та здійснюється аналіз їх вербальної репрезентації у текстах творів.

Актуальність цієї роботи зумовлена загальною антропоцентричною спрямованістю сучасних досліджень та зростанням інтересу до вивчення мовних явищ крізь призму когнітивно-дискурсивного підходу.

Вивчення емоцій, як віддзеркалення внутрішнього світу людини, у віршованому дискурсі для дітей, який є одним із найменш вивчених, привертає увагу своєю оригінальністю та **новизною**.

Метою даної статті є визначення основних засобів вираження негативних емоцій в американському віршованому дискурсі для дітей та побудова схеми їх концептуалізації.

Об'єктом дослідження є вербалізація негативних емоцій у віршованому дискурсі для дітей, а **предметом** вивчення – їх концептуалізація у вигляді когнітивної структури.

Матеріал роботи представлений творами першого американського дитячого поета-лауреата Джека Прелуцького.

Емоції – невід'ємна частина життєдіяльності людини. Являючи собою одну із форм відображення дійсності [1: 36], вони є способом оцінки значення певних речей і предметів для окремої людини та інформацією про стан її внутрішнього "я".

З'ясуванню сутності та диференціації емоцій присвячували свої роботи науковці в різних галузях знань: психології, педагогіці, психотерапії, філософії, лінгвістиці та ін. Значний вклад у вивчення емоційних явищ та пов'язаних із ними процесів зробили такі вчені, як У. Джеймс, П. Екман, В. К. Вілюнас, А. Н. Леонтьєв, Л. С. Виготський, Н. В. Вітт, К. Е. Ізард, В. І. Шаховський та інші. Так, У. Джеймс, П. Екман, В. К. Вілюнас, Л. С. Виготський, Н. В. Вітт, К. Е. Ізард досліджували емоції під кутом зору їх впливу на життєдіяльність та поведінку людини [2; 3; 4], а такі вчені, як А. Н. Леонтьєв, В. І. Шаховський, аналізували емоційні процеси крізь призму їх вербалізації у тексті та мовленні [1; 5].

Існує низка класифікацій лексики, що позначає емоції. Скориставшись класифікацією за ознакою приналежності лексики до емоційної зони [1: 107], розглянемо особливості вербалізації негативних емоцій в англомовному віршованому дискурсі для дітей на прикладі "страху" – емоції, яка сприймається дитиною віком від 7 до 12 років "найбільш адекватно" [6: 272].

За словником сучасної англійської мови Лонгмана *fear – the feeling you can get when you are afraid or worried that something bad is going to happen* [7: 578]. Ключовими словами цієї дефініції є лексеми *afraid* і *worried*. Тематичний словник Thesaurus Wordfinder надає 25 синонімів назви емоції "fear" та 15 і 18 синонімів ключових *afraid* та *worried* відповідно.

Виключивши повтори та звівши виокремлені лексеми до одного списку, отримаємо наступний перелік слів-синонімів, що називають, описують та виражають емоцію страху: *agitated, alarm, alarmed, anxiety, anxious, apprehension, apprehensive, aversion, bothered, butterflies, chicken inf., concerned, cowardice, distraught, distressed, dread, faintheartedness, fearful, fearfulness, foreboding, fretful, fright, frightened, hang-up, horror, horror-struck, nervous, nervousness, neurosis, nightmare, on edge, panic, panic-stricken, perturbed, phobia, qualms, scared, shivers, stressed-out inf., tense, terrified, terror, terror-stricken, timid, timidity, trepidation, troubled, uneasiness, uneasy, uptight inf., work-up, worried* [8: 12; 8: 160; 8: 507].

Провівши аналіз ілюстративного матеріалу, у віршованому дискурсі для дітей із запропонованого словниками списку виявлено 17 слів, які належать до лексико-семантичного поля "страх". Серед виокремлених лексем – наступні: *afraid* (7 слововживань), *alarm* (3), *apprehensive* (1), *chicken* (1), *concerned* (1), *distressed* (1), *dread* (1), *fright* (6), *frightened* (4), *horror* (1), *nervous* (1), *qualm* (1), *scared* (3), *shiver* (1), *terrified* (1), *trepidation* (1), *worried* (2) (Схема 1). Кількість слововживань вирахована при загальній кількості слів 18599.

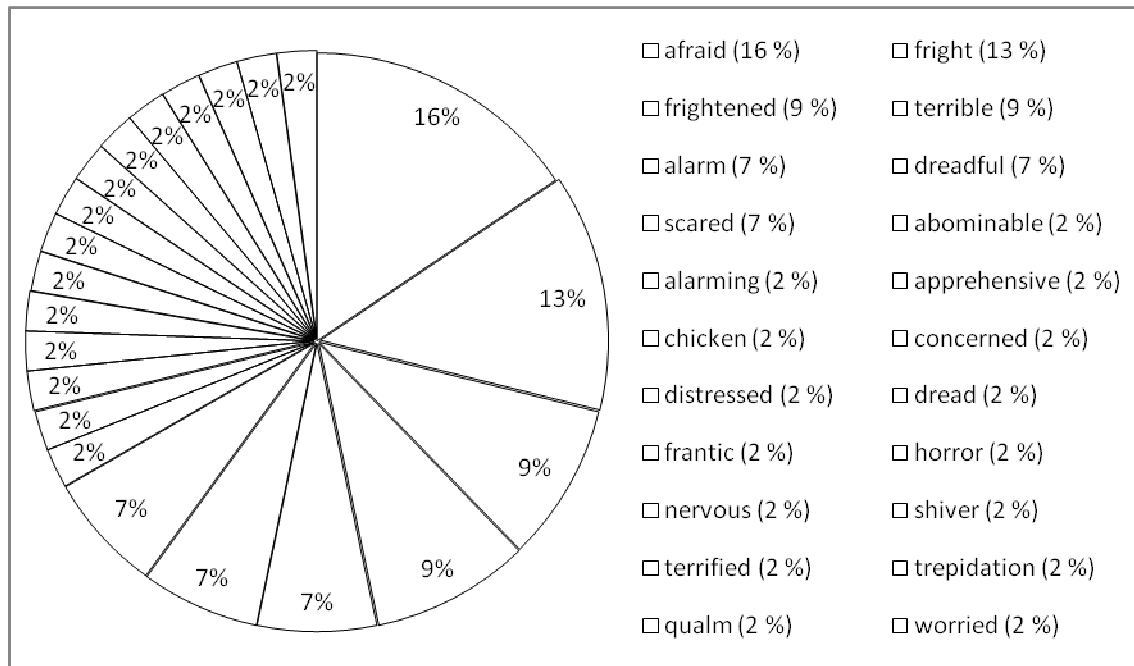

Рис. 1. Діаграма частотності вживання лексем на позначення емоції страху.

Як будь-яка інша емоція, страх є параметричним, тобто його інтенсивність та тривалість можуть бути вимірними [1: 37]. У віршованому дискурсі для дітей шкала інтенсивності страху представлена низкою синонімів, які виражають різні відтінки цієї емоції (Схема 2).

Найвищий ступінь вираження "страху" вербалізується лексемами *dread, frantic, horror, terrible, terrified*. Денотативне значення кожної з них містить сему "a strong feeling of fear".

Середній ступінь інтенсивності емоції виражений лексемами *afraid, alarm, alarming, fright, frightened, scared*, які характеризуються наявністю семи "a feeling of fear" у їхній семантиці.

Нижчий ступінь вираження емоції страху представлений наступними прикметниками та дієприкметниками: *abominable, apprehensive, concerned, distressed, dreadful, nervous, worried*. Спільним для цих лексем є семи "unpleasant" та "unhappy".

Лексеми *qualm* та *chicken* репрезентують найнижчий ступінь вираження емоції страху. Для їхньої семантики характерні семи "slightly worried", "not brave enough".

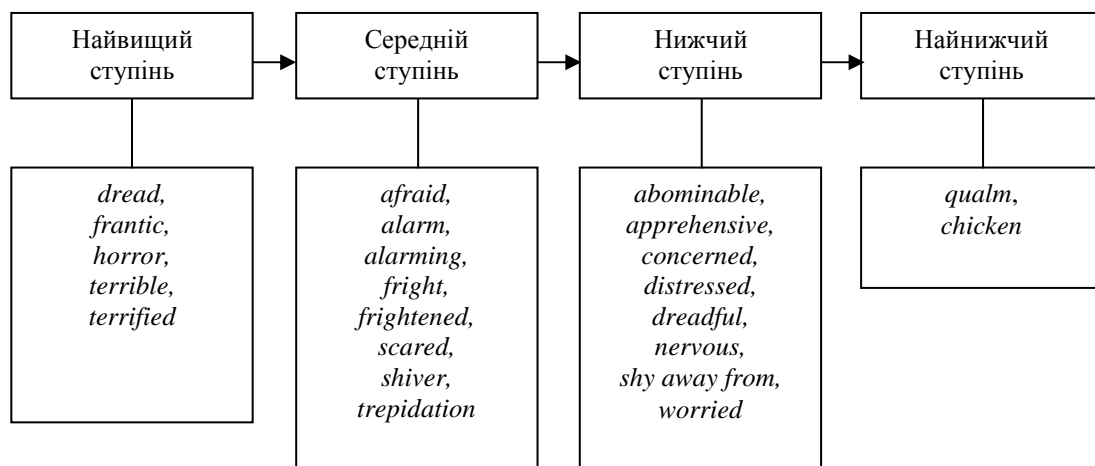

Рис. 2. Вербальний рівень вираження ступеня інтенсивності вираження емоції "страх"

Проаналізувавши контексти вищезазначених слів, можна визначити особливості вербальної репрезентації концепту СТРАХ як частини мовної картини світу дитини.

Так, у віршованих творах для дітей лексика вираження емоції страху описує **об'єкти страху**, можливі **прояви емоції** та **реакцію-відповідь на подразник**.

Стикаючись із цим новим, сповненим несподіванок, світом, дитина боїться багатьох речей, які можна охарактеризувати, як **об'єкти страху**:

- раптові звуки, грім: "*We are terrified of thunder, / and we scramble at the sound*", "*I'm becoming more afraid / of anything that roars*", "*tend to run for cover / when it thunders in the dark*";
- дикі тварини: *bears, spiders, snakes, centipedes, shark, bats, a pack of savage rats, lions, tigers*;
- представники світу магії, наприклад, *dragon, ogre, witches* та інші чудернацькі речі: "*Alarming things are happening / to alter my physique. / I'm growing hooves, I have a tail, / my neck now sports a mane, / and I can hardly wait to graze / upon a grassy plain*", "*I awakened with a feeling / that was not exactly fright, / after something ate the feathers / in my pillow overnight*";
- своя тінь та відображення: "*We are frightened of our shadows, / of our own reflections too*";
- різні дрібні істоти: "*We are scared of tiny creatures / in the air and on the ground*", "*it (elephant) was frightened of our mouse*";
- листопад: "*I do not like November. / November is no fun. / I do not mind the other months, / but truly dread this one*".

Дитяча уява створює різних химерних істот, яких також слід боятися, наприклад, *Winterwood, Ozzie Snozzer*: "*I am Winterwood, a weaver / of abominable spells. / With a waggle of my whiskers, / I can rearrange your cells. / If I choose you as my victim, / you will find you can't prevent / the unpleasant consequences / of my terrible intent <...> When I fly into a frenzy, / you'll do well to feel alarm. / I am Winterwood, a wizard ... / there's a chance I mean you harm*", "*When Ozzie Snozzer sneezes, / an extraordinary sound / departs his ample nostrils, / and resounds for miles around. / It's louder than the honking / of a crowd of rowdy geese. / Some people hide in horror, / others summon the police*".

У дитячій свідомості виникають страхи перед можливістю бути загубленим, ушкодженим: "*I'm not afraid of anything, / except, <...> / falling down the stairs*", "*If I were lost in outer space, / I might feel weird inside*".

Наступний приклад ілюструє страх перед невідомими "*Gummies*", які прийдуть, щоб зіпсувати дитячий одяг, забруднити пальці, волосся, ніс, шию: "*The Gummies are coming, / be worried, beware! / They're coming to gum up / your fingers and hair <...> The moment they catch you, / they'll gum up your clothes, / your neck and your shoulders, / your ears and your nose. / They'll sneak up behind you, / they never play fair ... / The Gummies are coming, / be worried, beware!*"

У світі дітей можна боятися висоти, боятися літати: "*Smedley Smye is scared to fly, / he's nervous in the air, / the thought of planes disturbs his brains, / it's more than he can bear*".

Значна кількість прикладів ілюструє страх бути з'їденим: "*I'm slightly apprehensive / I'll be swallowed by a shark*", "*No other museum can do what we do, / for here the exhibits might eat you*".

Поряд із боязню багатьох речей "*so afraid of many things*", для дитини характерно хизуватись своєю сміливістю, відсутністю страху перед будь-чим, бравувати: "*I'm not afraid of anything*", "*I am not the least afraid / of anything at all*", "*If I could be a frog, then I / would flick my tongue and catch a fly, / and soon without a qualm or thought, / consume the hapless fly I'd caught*".

Ще однією особливістю сприйняття світу дитиною є відсутність уваги до важливих (з точки зору дорослих) речей, відсутність будь-якого хвилювання з приводу них: "*Why do I have to clean my room? / I think my room looks nice. / There's pizza in the corner, / but it's only half a slice. / I'm not at all concerned about / the gravy on the chair, / my piles of model planes and trains, / my stacks of underwear*".

У світі творів для дітей відчувати страх може кожен: дитина, мама, перукар, будь-яка нежива істота: "*My mother's shrieking in alarm, / and bolting from the house. / I won't be back, / she's promising, / until you catch that mouse*", "*the butcher feared the worst*", "*the barber was distressed*", "*The buttons were frightened*", "*a knot was afraid*".

Потрапляючи у нові умови, такі як школа, різноманітні гуртки, дитина знайомиться із поняттям "мушу" на протигагу вже знайомому "хочу". Збільшення кількості вимог до дитини викликає амбівалентні почуття: з одного боку, гордість бути школярем, першокласником, а з іншого – страх не виправдати сподівання, бути поганим учнем та ін..

Так, у вірші "*I'm going to the library*" розкривається страх бути покараним через порушення правил бібліотеки – затримку книги: "*I'm going to the library, / and I'm a bit afraid. / It's all because of one mistake / I've accidentally made. / I'm filled with trepidation / mixed with downright misery, / convinced that the librarian / is furious with me. / I know that I'm in trouble, / so I'm in a frantic state, / I also know it's all my fault, / and I deserve my fate. / I'm going to the library, / and shaking through and through – / the book I'm finally bringing back / is four years overdue*".

Об'єктом страху у даному випадку виступає бібліотекар: "*I'm filled with trepidation / mixed with downright misery, / convinced that the librarian / is furious with me*".

Вірші для дітей розкривають не лише можливі об'єкти страху дитини, а й ілюструють широкий спектр можливих проявів цієї емоції. Так, лексеми, які описують емоцію страху, представляють різні аспекти її прояву: психічний, фізичний та фізіологічний.

Психічний аспект – відчуття хвилювання і занепокоєння: "*the thought of planes disturbs his brains, / it's more than he can bear*".

Фізичний аспект – прискорення або уповільнення рухів тіла, крик, рвучкі рухи: "*We are jittery and jumpy, / so afraid of many things*", "*I'm going to the library, / and moving very slow*", "*My mother's shrieking in alarm, / and bolting from the house*", "*his dinner goes unchewed*", "*he grips his seat*", "*he bites his nails*".

Фізіологічний – дискомфорт у шлунку, раптовий кашель, піт, здригання, трепет: "*If I were lost in outer space, / I might feel weird inside*", "*You're sure to be frightened by every display, / we promise to tingle your skin*", "*He starts to cough / when he's aloft / he itches, sweats and groans, / he grits his teeth, he grips his seat, / he shivers in his bones. / He aches, he ails, he bites his nails, / his dinner goes unchewed, / his face turns greener than a bean / when he gains altitude. / He quakes, he throbs, he shakes, he sobs, / his stomach gets upset*", "*I'm going to the library, / and shaking through and through*".

Для віршованого дискурсу для дітей характерне поєднання різних аспектів: наприклад, фізіологічного та психічного: "*I'm filled with trepidation / mixed with downright misery*" (де *trepidation* – фізіологічне відчуття, а *misery* належить до сфери психічного), фізіологічного та фізичного: "*He starts to cough / when he's aloft / he itches, sweats and groans, / he grits his teeth, he grips his seat, / he shivers in his bones. / He aches, he ails, he bites his nails, / his dinner goes unchewed, / his face turns greener than a bean / when he gains altitude*".

Потужна негативна емоція "страх" спричинює певну **реакцію-відповідь** на подразник. Реакція на подразник може бути двох типів: **безпосередня** та **випереджувальна**. Типовими безпосередніми реакціями можуть бути крик, втеча та схованка: "*we shriek and run for cover / when we hear a sudden 'Boo!'*", "*if I spied a dragon, / there's a likelihood I'd hide*", "*I sense a stalking lioness... / I think I'd better run*", "*My mother's shrieking in alarm, / and bolting from the house*", "*Some people hide in horror, / others summon the police*".

Випереджувальною реакцією дитини, тобто такою, що ґрунтується на досвіді зустрічі з речами, яких слід боятися, є намагання уникнути подразника: "*I shy away from lions, / and from tigers just as well*", "*I avoid all witches, / lest they cast a dreadful spell*", "*I think I'd rather never meet / an ogre, ten feet tall*", "*I'm not looking forward now / to being there at all, / and that is why I'm heading there / at practically a crawl*".

Описуючи дитячі страхи, автор поряд із нейтральною лексикою використовує лексеми високого літературного та розмовного стилю. Це створює ефект мозаїки елементів "дорослого" світу в уяві дитини. Так, наступні лексичні одиниці належать до "високого" стилю: *abominable, apprehensive, frantic, terrible, terrified, trepidation, misery, disturb, summon. Afraid, alarm, concerned, distressed, dread, fright, frightened, horror, nervous, qualm, run, scared, shiver, shriek, shake, move, itch, sweat, groan, grit, grip, shiver, ache, ail, bite, quake, throb, sob, hide, avoid, head, worried* входять до нейтрального прошарку лексики, а такі лексеми, як *chicken, bolt, scramble, tingle, shy away from, jittery, jumpy*, репрезентують сегмент лексики розмовного стилю.

Отже, проаналізувавши словникову дефініцію, виокремивши лексеми, що належать до лексико-семантичного поля "страх", та дослідивши особливості вербалізації цієї емоції у віршованому дискурсі для дітей, визначимо, що вербальний рівень емоції "страх" представлений сімнадцятьма лексемами, серед яких найчастотнішими є слова "*afraid*" та "*fright*". Парадигма слів-синонімів, семантика яких включає сему "*a feeling of fear*", відображає багатство відтінків палітри емоції "страх", для яких характерним є різний ступінь інтенсивності – від найвищого до найнижчого.

Концепт СТРАХ представлений трьома елементами: об'єкт, прояв та реакція-відповідь на подразник. Об'єктами боязні дитини можуть виступати живі істоти, неживі предмети оточуючої дійсності, вигадані створіння, можливість зазнати ушкоджень або загубитись, небезпека польоту та висоти. Дитину також лякає перспектива бути з'їденою, засудженою, покараною. Поряд із визнаванням різноманітних страхів, маленьким людям притаманно заперечувати свою боязнь чого-небудь, бравувати, а також не зважати на речі, важливі у світі дорослих.

Емоція страху може проявлятися у психічному, фізичному та фізіологічному аспекті, тобто від відчуття хвилювання і занепокоєння, зміни рухів тіла та голосу до фізичного дискомфорту, який супроводжується такими фізіологічними реакціями, як кашель, потіння, здригання, трепет.

Відчувати страх може будь-хто: і дитина, і дорослий, і жива, і нежива істота, які реагують на об'єкти страху або безпосередньо, або випереджувально, тобто або кричать, тікають і ховаються, або усіяло намагаються уникнути зустрічі із страхітливим.

Концепт СТРАХ вербалізується в текстах за допомогою широкого спектра лексичних засобів, які належать до "високого", нейтрального та "низького" стилістичних шарів лексики.

Перспективами подальших досліджень є аналіз негативних емоцій у віршованому дискурсі для дітей із залученням прикладів інших емоцій на більш об'ємному матеріалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка: [монография] / Виктор Иванович Шаховский. – [2-е изд., испр. и доп.] – М.: ЛКИ, 2002. – 206 с.
2. Психология эмоций. Тексты [Электронный ресурс] / [под ред. В. К. Вилюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер]. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 288 с. – Режим доступа до збірки: http://www.koob.ru/books/common_psychology/psihologia_emocij.rar
3. Выготский Л. С. Учение об эмоциях [Электронный ресурс]: собр. соч. / Лев Семенович Выготский. – Москва: Педагогика, 1984 – Т. 6. – 1984. – Режим доступа до книги: http://www.koob.ru/books/common_psychology/vigotskij_uchenie_ob_emocijah.rar.
4. Изард К. Э. Психология эмоций [Электронный ресурс] / Кэррол Эллис Изард; [перев. с англ. А. Татлыбаева] – СПб.: Питер, 1999. – 464 с. – Режим доступа до книги: <http://elenakosilova.narod.ru/studia3/izard/izard.htm>
5. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции [Электронный ресурс] / Леонтьев Алексей Николаевич. – М., 1971. – с. 1, 13-20, 23-28, 35-39. – Режим доступа до статті: <http://flogiston.ru/library/leontev>
6. Психология человека от рождения до смерти: [психологическая энциклопедия / под общ. ред. А. А. Реана]. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 656 с.

Довідники

7. Longman Dictionary of Contemporary English. Pearson Education Limited. Fourth edition with Writing Assistant, 2005. – 1951 p.
8. Thesaurus Wordfinder. London: Dorling Kindersley Limited, 2002. – 511 p.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Наконечная Ю. С. Концептуализация отрицательных эмоций в американском стихотворном дискурсе для детей.

Статья посвящена особенностям концептуализации отрицательных эмоций в стихотворном дискурсе для детей на примере эмоции "страх". Исследуются единицы лексико-семантического поля "страх" и определяются степени интенсивности проявления этой эмоции на вербальном уровне. Выделяются элементы структуры концепта СТРАХ и анализируются их вербальные репрезентации в текстах стихов.

Nakonechna Yu. S. Conceptualisation of Negative Emotions in American Versified Discourse for Children.

This article is devoted to the study of negative emotions. The emotion of "fear" is taken as an example. The research is conducted on the material of American versified discourse for children. The units of the lexical semantic field of the word "fear" are identified and divided into groups according to the seme of intensity in their meanings. Three elements of the concept of FEAR are distinguished and their verbal representations are analysed.